

Årlig statusrapport om oppfølging av Norges klimamål:

Hvordan går arbeidet med en rettferdig omstilling?

Årlig statusrapport om oppfølging
av Norges klimamål

Naturvernforbundet

Ansvarlig redaktør: Aled Dilwyn Fisher

Faglig kvalitetssikrer: Dag Arne Høystad

Rapporten er utarbeidet med innspill fra Naturvernforbundets sekretariat. Rapporten er basert på Naturvernforbundets arbeid for rettferdig omstilling i blant annet Broen til framtiden-samarbeidet med fagbevegelsen, Kirken og andre aktører, og definisjonen av rettferdig omstilling er utviklet med innspill fra samarbeidspartnere.

No. 1, 2022

Det oppfordres til å sitere og bruke opplysninger fra denne rapporten. Naturvernforbundet oppgis som kilde.

Innledning	1
Sammendrag	3
Hva er en rettferdig omstilling?	6
En bro til en bærekraftig verden	11
En demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter	29
Inkludering og hensyn til særlig utsatte grupper og områder	38

Innledning

Norge må kutte sine klimagassutslipp med 55 prosent sammenlignet med 1990 innen utgangen av 2030. Samtidig må vi reversere tap av naturmangfold, bevare våre rettigheter og velferdsordninger, og bidra til å nå bærekraftsmålene globalt. Norge har bommet på alle sine klimamål siden de første ble vedtatt. Mindre kjent er det at Norge heller ikke har nådd sine mål for naturvern. Norge har også en av verdens minst sirkulære økonomier – 97,6 prosent av materialene vi forbruker hvert år ikke blir ført tilbake i kretsløpet. Globalt har utslippene økt og naturen blitt bygget ned. Alt dette krever enorme endringer i måten vi lever, produserer og jobber på.

Naturvernforbundet vil gi ut årlige rapporter de kommende årene om fremgang med Norges klimamål i et helhetlig perspektiv hvor klima- og naturkrisene løses i fellesskap. Rapportene vil ikke bare handle om tall for utslipp kuttet eller naturen vernet fra år til år, men tar også for seg mer kvalitative aspekter av politikken rundt en rettferdig omstilling av Norge, om hvor vi er på vei, og om ny politikk og nye tiltak tar oss nærmere et bærekraftig samfunn.

2022 skulle vært et avgjørende år for oppnåelse av Norges klimamål. FNs klimapanel har levert to viktige rapporter som viser hvor presserende klimakutt er hvis vi vil nå Parisavtalen mål om å begrense global oppvarming til 1,5 grader. IEA sier at dette betyr at det ikke er plass til ny kull, olje eller gass. Verden ville også bli enig om en ny, bindende avtale for å verne mer natur.

Ap-Sp-regjeringens første år siden valget har naturligvis blitt preget av igangsetting av nye initiativer.

Denne rapporten ser mer på retningen som er staket ut i løpet av året enn resultatene – og trendene som gir en pekepinn mot framtida. Det har vært flere lovende signaler som tilsier en ny retning i ulike områder, selv om strømpriser og kortsiktig energibehov selvsagt har fått mye plass i nyhetene. Regjeringen har lagt vekt på en rettferdig klimapolitikk og rettferdig omstilling, og har løftet klima i Statsbudsjettet gjennom den nye «Grønn bok».

I samferdselspolitikken er det tegn på en ny politikk som prioriterer vedlikehold av eksisterende veier fremfor store, nye utbygginger. Equinor har droppet Wisting-feltet etter at de møtte stor motstand og 26. konsesjonsrunden er utsatt i hele stortingsperiode. LOs endring i oljepolitikk og sterk prioritering av klima, natur og bærekraftsmål vil bidra til å øke farten i omstillingen. Finansieringen for prosjekter som tillater gravedumping til sjøs har begynt å tørke opp.

På klimatoppmøtet i Egypt jobbet Norge med over 80 andre land på å få tydeligere bestemmelser om utfasing av all fossil energi. Og verden har fått på plass en ny, bindende avtale for naturvern. Alle disse sakene har blitt lagt på agenda av sivilsamfunnet i Norge og andre land, og viser at ikke-voldelig, frivillig arbeid for miljøet nytter.

Men til tross for disse seierne, har klima, natur og rettferdig omstilling for ofte blitt valgt bort når politikere har måttet prioritere, særlig i forslagene til Statsbudsjettet 2023. Statsbudsjettet viste at vi ikke er i rute med klimamålene, mens regjeringens opprinnelige forslag foreslo kutt til flere viktige klima- og natursatsinger, ingen ny retning i veipolitikken og ingen opptrapping av internasjonal klimafinansiering. Det er altfor lite som tilsier at klima og miljø virkelig har blitt «rammen rundt all politikk», som regjeringen lovet i Hurdalsplattformen. Stortinget og regjeringens budsjettpartner SV har korrigert flere feilskjær, men det er vanskelig å konkludere med at Norge har kommet nærmere målene som har blitt satt for 2030.

Innsatsen for en rettferdig klima- og naturomstilling må økes betraktelig i 2023. Gitt at utslippene kun gikk ned i 2021 på grunn av brann på ett stengt anlegg som har åpnet igjen i 2022, står Norge foran en enorm oppgave med å kutte nok utslipp i år og i årene som kommer. Det er fortsatt stor vilje blant befolkningen, sivilsamfunn, næringsliv og mange politikere for det grønne skiftet, til tross for energikrisen, som regjeringen kan og bør lene seg på.

Det er ingen mangel på løsninger og mange som er klare til å jobbe med en rettferdig omstilling, i miljøorganisasjoner, fagbevegelsen, trossamfunn, bondebevegelsen, forskerverden og ellers i samfunnet. Hvis Jonas Gahr Støres regjering faktisk vil holde 1,5 gradersmålet i live, som statsministeren sa fra scenen på klimatoppmøtet i Egypt, er det behov for nødhjelp. I denne rapporten kommer vi også med noen forslag til viktige grep, som er basert på erfaringer og økende samarbeid med andre organisasjoner.

Sammendrag

For å gjøre rettferdig omstilling relevant for Norge, og måle samfunnsutviklingen mot oppnåelse av mange ulike, men like viktige mål, foreslår Naturvernforbundet følgende definisjon av en rettferdig omstilling. Definisjonen har 10 punkter som utgjør strukturen for rapporten. Hvert punkt har et overordnet mål som utgjør kriteriene for hvert punkt, som vurderes med et trafikklyssystem:

- **Grønt** = Norge er i rute med det overordnede målet, med lite forbedringspotensiale og få/ingen negative punkter som uansett ikke undergraver det overordnede målet
- **Gult** = Norge er ikke ennå i rute med det overordnede målet og det er stort forbedringspotensiale, men det er noen lovende trender/lyspunkter som viser reell fremgang mot målet
- **Rødt** = Norge er ikke i rute med det overordnede målet og det er enormt forbedringspotensiale, med få/ingen lyspunkter som uansett ikke overveier negative trender og/eller ikke viser betydningsfull fremgang mot målet

En rettferdig omstilling bygger broen til en bærekraftig verden ved å...

● Kutte utslipp av klimagasser

Overordnet mål: Norges klimagassutslipp er redusert med minst 55 % innen 2030

Norge har en klimalov, forpliktende klimamål og et klimabudsjett som skal oppfylles. Equinors utsettelse av Wisting-feltet og regjeringens utsettelse av ordinære konsesjonsrunde for nye letelisenser i denne stortingsperioden er begynnelsen på en endring i debatten rundt oljenæringen og klima. Befolkning og næringsliv er klare til innsats, men klimakuttene har ikke kommet i gang og vi ligger etter i arbeidet mot 2030.

● Bevare og restaurere naturmangfold

Overordnet mål: Norge jobber for de mest mulig ambisiøse naturmålene internasjonalt og følger opp med konkret politikk hjemme som gir reell vern til og restaurerer større deler av natur basert på best tilgjengelig kunnskap.

Natur bygges ned bit-for-bit med hytter, veier og energianlegg. Norge er ikke i nærheten av egne mål for skogvern eller internasjonale mål.

Viktige poster for naturvern ble foreslått kuttet i statsbudsjettet. Selv i verneområder fortsetter ødeleggelse.

● Sikre bærekraftig forbruk

Overordnet mål: Redusere det materielle forbruket i Norge og lage langsiktig plan for redusert forbruk, bedre utnyttelse av avfallsressurser og et lavere miljøavtrykk fra både produksjon og forbruk.

Norge har et av verdens høyeste forbruk av materialer og forbrukerprodukter som har store konsekvenser for natur og miljø globalt. Vi ligger i verdenstoppen for avfall generert per innbygger og har en svært lite sirkulær økonomi. EU setter høye krav og driver frem sirkulærøkonomien med nye reguleringer som gjøres gjeldende for Norge gjennom EØS-avtalen. Myndighetene bør i større grad gå foran, sette egne ambisiøse mål og følge de opp med tydelige krav til næringsaktører og offentlige innkjøpere slik at Norge henger med.

● Tilpasse samfunnet til klimaendringene

Overordnet mål: Tilstrekkelig samordning mellom departementer, etater, staten og kommunen og oversikt om sårbarhet til klimaendringene slik at det kan iverksettes nødvendige tiltak for å sikre eksisterende bebyggelse og infrastruktur og beskytte innbyggere.

Norge har en robust infrastruktur, kompetanse og god økonomi. Likevel kom Riksrevisjonen med en knusende dom om arbeidet med klimatilpasning i Norge. Regjeringens nye tilpasningsmelding er et godt signal og trengs fortest mulig.

● Støtte bærekraftig utvikling globalt

Overordnet mål: Norge gir internasjonal klima- og miljøfinansiering i tråd med vårt rettferdige andel av den globale miljødugnaden.

Verden har endelig en bindende naturavtale, noe Norge har bidratt til. Norge har vært et foregangsland innen internasjonal klimafinansiering og var blant over 80 land som jobbet for utfasing av fossil energi på klimatoppmøtet i Egypt. Likevel er klimafinansieringen fortsatt under vår rettferdige andel. Norge er ikke i rute med fordoblingen som skal skje innen 2026. Å gå bort fra 1 %-prinsippet i bistand skader Norges omdømme og gjør at vi bidrar mindre enn vi burde til bærekraftsmålene.

... gjennom en demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter ved å...

● Skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige

Overordnet mål: Skape minst 100.000 klima- og grønne jobber i diverse næringer som støtter de andre målene/kriteriene for en rettferdig omstilling.

Det grønne skifte gir mange muligheter for nye arbeidsplasser, men mangler arbeidskraft, særlig fordi den suges opp av petroleumsnæringen. Det er for liten omstilling i og med at også ikke-bærekraftige virksomheter ekspanderer.

● Sikre trygge arbeidsforhold, medbestemmelse og velferdsordninger

Overordnet mål: Norge følger de høyeste internasjonale standardene for rettigheter i arbeid og omstillingsprosesser.

Den norske modellen sikrer stort sett gode arbeidsforhold og trygghet gjennom partssamarbeid som gir et godt grunnlag for omstillingen. Regjeringens rettferdige omstillingsråd kan spille en viktig rolle og bli en modell for regionale omstillingsråd, men kan utvides til flere relevante deltakere og et bredere mandat.

● Gi utdanning, etterutdanning og opplæring for bærekraft

Overordnet mål: Alle får tilgang til relevant etterutdanning for bærekraft gjennom hele livet, og utdanning og opplæring for bærekraft og omstilling står sentralt i alle ledd i utdanningssystemet slik at folk er forberedt til grønne arbeidsplasser.

Det er skuffende at et viktig tiltak for etterutdanning i 2022 og årene før, bransjeavtalene, ble i praksis kuttet i statsbudsjettet. Det er stor mangel på kompetanse i flere bransjer som er avgjørende for omstillingen, særlig siden mye kompetanse blir låst i petroleumsnæringen. Dette temaet krever mer debatt og utvikling i politikk og sivilsamfunnet.

... og inkluderer og tar hensyn til særlig utsatte grupper og områder ved å:

● **Sikre urfolks og minoriteters rettigheter**

Overordnet mål: Skape minst 100.000 klima- og grønne jobber i diverse næringer som støtter de andre målene/kriteriene for en rettferdig omstilling.

Manglende oppfølging av Fosen-dommen skaper enorm mistillit når det gjelder samiske rettigheter, som ellers trues av lite gjennomtenkt politikk og manglende omstilling. Det må mer til for å sikre minoriteters rettigheter i oppfølging av bærekraftsmålene.

● **Rette spesielle tiltak mot grupper som påvirkes mest av omstillingen**

Overordnet mål: Rettferdig omstilling i hele landet som i størst mulig grad minsker regionale forskjeller og sikrer en mest mulig jevn utvikling, særlig mellom byene og distriktene.

Prisøkninger rammer de med lavest inntekt mest. Samtidig får disse liten glede av støtte til omlegging som subsidiering av nye elbiler og helhetlig oppgradering av bolig. Flere tiltak som er ment for å unngå negativ påvirkning på visse grupper, bidrar til mindre effektiv miljøpolitikk uten å være tilstrekkelig rettet mot de med størst behov for hjelp.

Hva er en rettferdig omstilling?

Rettferdighet anses som sentralt i klima- og miljøpolitikk både av moralske og praktiske hensyn: Ingen enkeltmennesker eller grupper bør glemmes i overgangen til et bærekraft samfunn og dette er nøkkelen til å bygge folkelig støtte for det grønne skiftet.

Regjeringen som ble valgt i 2021 har prioritert en rettferdig klimapolitikk og kommet med flere forslag som svarer på krav fra sivilsamfunn for en rettferdig omstilling. I Hurdalsplattformen, ville regjeringen blant annet «invitere partene i arbeidslivet og næringer til forpliktende klimasamarbeid for utslippskutt» gjennom «et nasjonalt råd for rettferdig omstilling der arbeidslivets parter har en sentral rolle».

Sammen med andre i fag- og miljøbevegelsen, Kirken og andre organisasjoner, har Naturvernforbundet lenge vært opptatt av rettferdig omstilling, særlig gjennom Broen til framtiden-samarbeidet for klimajobber og grønne arbeidsplasser. I lys av Arbeiderpartiets opprinnelige forslag for et råd for rettferdig omstilling, som nå er tatt opp av regjeringen, tok vi i 2021 til orde for «firepartssamarbeid», der miljøorganisasjoner – og gjerne andre miljøengasjerte organisasjoner og mennesker i sivilt samfunn – involveres aktivt i dugnaden for en rettferdig omstilling. Selv om miljøorganisasjonene ikke ble tatt med i regjeringens rettferdige omstillingsråd, er denne rapporten et innspill til arbeidet for en rettferdig omstilling.

Rettferdig omstilling («just transition» på engelsk) er et krav fra fag- og miljøbevegelsen med en lang historie internasjonalt. Kravet er godt forankret i global klimapolitikk.

I 2015 laget Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) veiledninger om en rettferdig omstilling med innspill fra partene i arbeidslivet globalt. I forordet til Parisavtalen, som setter ut sentrale premisser som alle land er enige om, står det at parter til avtalen «tar hensyn til nødvendigheten av en rettferdig omstilling av arbeidsstyrken og av å skape anstendig arbeid og kvalitetsjobber i samsvar med nasjonalt definerte utviklingsprioriteringer». Senest på klimatoppmøtet i Egypt i 2022, vedtok land at rettferdig omstilling er viktig når det gjelder nedfasing av fossile energikilder og etablering av fornybare næringer, og viste til behovet for partssamarbeid, medbestemmelse og sosial beskyttelse. International Trade Union Confederations internasjonale Just Transition Centre jobber globalt med rettferdig omstilling og har kontor hos LO i Oslo. Konseptet defineres nærmere i resten av dette kapittelet.

En bro til en bærekraftig verden

Regjeringen lovet i Hurdalsplattformen at de «vil føre en rettferdig klimapolitikk som kutter utslipp og skaper jobber». Å **kutte utslipp av klimagasser og skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige** står sentralt i internasjonale krav for en rettferdig omstilling, særlig overgangen fra eksisterende arbeidsplasser i næringer som ikke er bærekraftig til grønnere jobber. ILOs veiledning om rettferdig omstilling legger stor vekt på sysselsetting gjennom grønne arbeidsplasser. Naturvernforbundets prinsippprogram fremmer for eksempel «en nedtrappingsplan som sikrer ei rettferdig omstilling for oljearbeidarane». LOs handlingsplan for 2022-2025 sier «Norge har både kompetanse, ressurser og teknologi til å lykkes i det grønne skiftet» og at «framtidens jobber skapes med utgangspunkt i eksisterende jobber».

Men stadig flere har anerkjent at omstillingen handler om mer enn bare utslipp og arbeidsplasser. Regjeringsplattformen sier også at «klima og natur skal være en ramme rundt all politikk». Norge har lenge hatt klimamål og Parisavtalen er førende for politikken, men Norge hadde også naturmål mot 2020 som ikke ble tilstrekkelig fulgt opp. I desember 2022 har verden fått nye, bindende naturmål, i tillegg til de helhetlige bærekraftsmålene som også omfatter mer bærekraftig forbruk. Derfor er det å **bevare og restaurere naturmangfold og sikre bærekraftig forbruk** nå viktige brikker i rettferdig omstilling. Kirkemøte 2021s vedtak om klima og miljø var tydelig på at det grønne skiftet må ta hensyn til alle bærekraftsmålene. LOs handlingsplan for 2022-2025 slår fast at «tap av naturmangfold truer livsgrunnlaget vårt» og at «føre-var-prinsippet, en kunnskapsbasert tilnærming og FNs bærekraftsmål må legges til grunn for miljø- og klimapolitikken».

Som flere, har LO også vist at klimaendringer selv «har alvorlige og negative følger for natur og naturmangfold». Bærekraftig produksjon og forbruk er stadig mer ansett som en del av rettferdige løsninger for en miljøvennlig hverdag for alle, samt nødvendig for å nå de ulike målene verden og Norge har satt seg. Unio mener «for å nå nødvendige og ambisiøse klimamål må produksjon og forbruk dreies i mer miljøvennlig retning».

I tillegg anerkjenner mange at behovet for å **tilpasse samfunnet til klimaendringene** er en del av rettferdighetsspørsmålene når det gjelder klima- og naturkrisene. For eksempel sier YSs politiske plattform for 2022-2026 at «den globale sikkerhetssituasjonen, frykt for nye pandemier og naturskader etter klimaendringene stiller langt større krav til samfunnsberedskap enn tidligere».

Dette viser også til betydningen av det globale i en rettferdig omstilling i Norge. Global klimarettferdighet og arbeidet med å **støtte bærekraftig utvikling globalt** har alltid vært sentralt i krav for en rettferdig omstilling i enkelte regioner og land, særlig for kirkelige organisasjoner og trossamfunn. I heftet Guds skaperverk – vårt hjem, fra biskopene i Den norske kirke står det: «vi vet at global oppvarming undergraver klodens matsikkerhet, økonomisk bærekraft og sosial stabilitet. Eksisterende sikkerhetstrusler i mange sårbare stater og områder forsterkes. I nesten alle land øker forskjellene og urettferdigheten i fordelingen av ressurser og velferdsgoder». ILOs veiledning om rettferdig omstilling presiserer betydningen av internasjonalt samarbeid og støtte basert på lands ulike ansvar og kapasiteter for det grønne skiftet, inkludert for klimatilpasset jordbruk, fornybar energi, og restaurering av naturressurser og skog.

En demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter

En rettferdig omstilling skal som nevnt ovenfor *skape arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige*, men det er stadig flere som har påpekt at disse ikke kan være hvilke som helst arbeidsplasser med hvilke som helst arbeidsvilkår. ILOs veiledninger om en rettferdig omstilling legger vekt på anstendig arbeid, som har flere kriterier for å *sikre trygge arbeidsforhold, medbestemmelse og velferdsordninger*. Noen av de viktigste er rettigheter i arbeidsplassen og partssamarbeid. For eksempel knytter YSs politiske program for 2022-2026 en «rettferdig grønn omstilling» til «styrking av det seriøse arbeidslivet og rett til læring og kompetanseutvikling for alle». Partssamarbeid og den norske modellen er fremhevet av mange i prosessen som skal styre omstillingen. For LO, er det viktig at «arbeidslivets parter må involveres bredt for å sikre at overgangen til lavutslippssamfunnet blir rettferdig og ikke bidrar til økende forskjeller». Flere har også tatt til orde for «grønne tariffavtaler» og økt medbestemmelse for arbeidere i bærekraftsinitiativer i sine virksomheter. Betydning av sosial beskyttelse er en stor del av internasjonale debatter rundt det grønne skiftet og er inkludert i ILOs veiledning om rettferdig omstilling, som nevner at velferdsordninger også er avgjørende i tilpasning til klimaendringene. I LOs handlingsprogram for 2022-2025, står det at «et viktig særtrekk ved den norske modellen er at fellesskapet trår til ved arbeidsledighet, sykdom og uførhet» og at «dette bidrar til et omstillingsdyktig».

I arbeidet med en rettferdig omstilling legges vekt på aktiv demokratisk styring av omstillingen. Natur og Ungdom krever «en styrt og rettferdig omstilling av samfunnet bort fra petroleumsavhengigheten, og inn i et fornybart samfunn».

Framtiden i våre hendes politiske plattform sier at «klimarettferdighet gjelder også i Norge, klimatiltak må ikke ramme urettferdig» og legger til at «myndighetene bør gå inn for en ansvarlig styrt og hurtig avvikling av olje- og gassvirksomhet, fremfor å vente på en markedsstyrt kollaps som vil kunne ramme tusenvis av arbeidere».

Greenpeace Norge mener at «heller enn å subsidiere klimafiendtlig oljeboring må staten gå foran for å utvikle nye, grønne industrier og arbeidsplasser» og at «med en styrt, rettferdig omstilling kan vi avslutte oljealderen med stil, og sørge for at vi tar vare på både klima og arbeidsplasser». LOs handlingsprogram for 2022-2025 slår fast at «for at vi skal klare omstillingen til et klimavennlig næringsliv, er det nødvendig at staten tar på seg et ansvar ut over den tilretteleggerrollen staten har hatt de siste årene». Som nevnt tidligere, er sikringen av rettferdighet stadig mer anerkjent som politisk nødvendig for å lykkes med en grønn omstilling. Akademikernes policydokument og bærekraftig klima- og miljøpolitikk sier «en ansvarlig og rettferdig omstilling er et mål i seg selv og en forutsetning for å lykkes med å realisere lavutslippssamfunnet». Oslo kommune og LO etablerte «Oslo-modellen for Rettferdig Omstilling» i 2018, som skal ligge til grunn for en ambisiøs klimapolitikk i hovedstaden. Omstillingsrådet «skal gi kunnskap, inkludert vurderinger av konsekvenser for arbeidstakere av forslag til klimatiltak, og gi råd til byrådet».

ILOs veiledning vektlegger en demokratisk, styrt omstilling med en aktiv politikk for industriutvikling i ulike sektorer som også innebærer å *gi utdanning, etterutdanning og opplæring for bærekraft*. LOs handlingsprogram for 2022-2025 sier at «klare politiske prioriteringer må ligge til grunn for en næringspolitikk som gir mål og retning for utviklingen av det kompetansegrunnlaget vi skal leve av i framtiden».

Inkludering og hensyn til særlig utsatte grupper og områder

En rettferdig omstilling er rettferdig overfor alle, men må også ha tiltak for å rette opp ekskludering og sikre rettferdighet for spesielt utsatte grupper og områder. ILOs veiledning om rettferdig omstilling fremhever bærekraftig utvikling som sikrer fremtidige generasjoners rettigheter, fattigdomsutryddelse og rettferdig fordeling, samt inkludering av alle grupper i samfunnet og motstandsdyktige lokale samfunn. YSs politiske plattform for 2022-2026 legger vekt på at «omstillingen skal være rettferdig, slik at ikke grupper eller enkeltmennesker får unødvendig store belastninger». Naturvernforbundets prinsippprogram slår fast at «ei rettferdig omstilling inneber at ein må ta omsyn til og sikre rettane også til dei menneska og folkegruppene som er særleg sårbare eller utsette ved større samfunnsendringar».

Et av punktene i vedtaket fra Kirkemøte 2021 sier at Kirken skal «styrke bevisstheten om at det grønne skiftet ikke skal bidra til økt sosial og økonomisk ulikhet i vårt samfunn». Dette omfatter behovet for å **rette spesielle tiltak mot grupper som påvirkes mest av omstillingen**, men også å **sikre urfolks og minoriteters rettigheter**. Flere definisjoner av rettferdig omstilling, for eksempel Climate Justice Alliances (CJAs) arbeid i USA, har lagt stor vekt på urfolks og minoriteters rettigheter og motstand mot inngrep i urfolksområder. EU har en «mekanisme» for rettferdig omstilling (Just Transition Mechanism, JTM) som skal mobilisere €55 milliarder i perioden 2021-2027 i regionene som påvirkes mest av omstillingen til en karbonnøytral økonomi for å «minske de samfunnsøkonomiske virkningene av omstillingen».

En rettferdig omstilling: Kort oppsummert

For å gjøre rettferdig omstilling relevant for Norge, og måle samfunnsutviklingen mot oppnåelse av mange ulike, men like viktige mål, foreslår Naturvernforbundet følgende definisjon av en rettferdig omstilling som utgjør kriteriene og strukturen for resten av rapporten:

En rettferdig omstilling bygger broen til en bærekraftig verden ved å:

- Kutte utslipp av klimagasser
- Bevare og restaurere naturmangfold
- Sikre bærekraftig forbruk
- Tilpasse samfunnet til klimaendringene
- Støtte bærekraftig utvikling globalt

... gjennom en demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter ved å:

- Skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige
- Sikre trygge arbeidsforhold, medbestemmelse og velferdsordninger
- Gi utdanning, etterutdanning og opplæring for bærekraft

... og inkluderer og tar hensyn til særlig utsatte grupper og områder ved å:

- Sikre urfolks og minoriteters rettigheter
- Rette spesielle tiltak mot grupper som påvirkes mest av omstillingen

En bro til en bærekraftig verden

En rettferdig omstilling bygger broen til en bærekraftig verden ved å:

Kutte utslipp av klimagasser

Overordnet mål: Norges klimagassutslipp er redusert med minst 55 % innen 2030

Utvalgte vurderingskriterier:

- Klimavgifter: Økte, mer rettferdige avgifter på CO₂ kompenseres med tilbakebetaling
- Olje og gass: Petroleumsnæringen omstilles i tråd med 1,5 gradersmålet.
- Energieffektivisering: Energi spares og brukes mer effektivt for å frigjøre fornybar strøm til grønne næringer og redusere inngrep
- Samferdsel: Vedlikehold på eksisterende veier og bedre kollektivtransport i stedet for nye/større motorveier og flyplasser

Vurdering: **Gult** ●

Norge har en klimalov, forpliktende klimamål og et klimabudsjett som skal oppfylles. Equinors utsettelse av Wisting-feltet og utsettelse av ordinære konsesjonsrunder for nye letelisenser i denne stortingsperioden er begynnelsen på en endring i debatten rundt oljenæringen og klima. Befolkning og næringsliv er klare til innsats, men klimakuttene har ikke kommet i gang og vi ligger etter i arbeidet mot 2030.

Norges utslipp gikk ned kun 0,7 fra 2020 til 2021. Mye av grunnen til dette var stengningen av ett enkelt anlegg (Hammerfest LNG på Melkøya) på grunn av brann. Dette viser hvilken utfordring regjeringen står overfor for å nå klimamålene, som krever at Norges utslipp reduseres med 3 millioner tonn CO2 hvert år frem til og med 2030. Det er mer enn utslippene gikk ned under finanskrisen eller koronanedstengingen.

Regjeringen sa tidlig i 2022 at de heller ville satse stort på helhetlige klimatiltak gjennom statsbudsjettet og et nytt klimabudsjett, fremfor å lage egne klimameldinger. Begrunnelsen var å unngå en sektorvis tilnærming til klimapolitikken. Dette er en tilnærming som gir mening og som kan hjelpe med en helhetlig plan for rettferdig omstilling. Et tydelig klimabudsjett, også kjent for «Grønn bok» i Statsbudsjettet, er også et godt tiltak for å kunne følge med på fremgangen med Norges klimamål.

Regjeringens første klimabudsjett viser likevel hvor vanskelig det vil være å nå disse målene. Dagens tiltak er ifølge regjeringens egne tall ikke nok til å nå 55 prosent-målet innen utgangen av 2030. Det er fortsatt mye usikkerhet på området og i alle sektorer vises det til uklar «politikk som er under arbeid» som nødvendig for å nå klimamålene. Klimabudsjettet kan bli et avgjørende verktøy, men det er behov for flere detaljer og konkretisering av tiltakene.

Mål: Klimamål er viktig for å gi klare føringer for en rettferdig omstilling. Hurdalsplattformens mål om 55 prosent utslippsreduksjon i Norge innen 2030 ga håp for en ambisiøs klimapolitikk som rammen for all politikk. Dessverre har regjeringens oppfølging av målet skapt usikkerhet. Senere har dette Hurdals-målet blitt omdøpt til et «omstillingsmål» og klimaministeren var i debatten rundt revidert nasjonalbudsjett klar på at dette målet ikke skulle meldes inn til FN eller lovfestes i Klimaloven,

noe man først kunne lese i side 70 av proposisjonen til revidert nasjonalbudsjett fra Klima- og miljødepartementet.

Norge meldte til slutt inn et oppdatert mål til årets klimatoppmøte - 55 prosent utslippskutt, ikke 50-55 prosent. Men dette er ikke helt det samme som Hurdalsplattformens mål, siden det innmeldte målet skal oppnås i samarbeid med EU, noe som åpner for at kvotekjøp i det europeiske kvotesystemet kan dekke over manglende kutt i Norge. Det er nå usikkerhet rundt hvilket mål som egentlig styrer regjeringens innsats fremover og hvor mye som faktisk skal kuttes i Norge. Hvis Norge lener seg på kvotekjøp, vil det i praksis bety at Norge ligger bak resten av Europa i omstillingen. EU har ambisiøse klimaplaner som har blitt styrket i løpet av 2022, særlig gjennom EUs grønne giv og tiltakspakke for å nå 55 prosent-målet.

Klimaavgifter: Skatter og avgifter kan bidra til å kutte utslipp og omstille samfunnet. I regjeringens forslag til statsbudsjett for 2023 økte CO2-avgiften, men dette ble kompensert av reduserte drivstoffavgifter. For diesel vil dette mer enn nulle ut effekten av økt CO2-avgift. For bensin vil redusert drivstoffavgift redusere store deler av effekten. Reduksjon i grunnavgiften på mineralolje er stor og vil langt overstige økt CO2-avgift. Forslaget om å senke grunnavgiften på mineralolje for biodrivstoff er også uheldig, gitt at avgiften skal speile de eksterne kostnadene med blant annet veislitasje, ulykker og svevestøv samt tar hensyn til at det er betydelige negative miljøkonsekvenser av ulike former for biodrivstoff. Det bør ikke komme tilleggsvirkemidler for bruk av biodrivstoff i veitrafikken utover omsetningskravet.

Enigheten med SV om statsbudsjettet for 2023 medførte bare små endringer i retningen av avgiftslette for drivstoff, med økt CO₂-komponent for varebiler (med redusert innslagspunkt for CO₂-komponenten i engangsavgiften) og en ny sats for kvotepliktig bruk av mineralolje. Enigheten økte også CO₂-avgiften på sokkelen med 5 prosent.

I enigheten med SV om statsbudsjettet for 2022 lovet regjeringen en utredning av en klimaavgift til fordeling (KAF), også kjent som grønn folkebonus eller klimabelønning, som betaler en lik del av en stadig økende CO₂-avgift tilbake til folk. Det er skuffende at utredningen ikke ble mer enn et kort og avvisende vedlegg til statsbudsjettet 2023. Regjeringen bør heller sette ned et utvalg som kan jobbe i dybde med temaet.

Dette kom flere forslag fra Skatteutvalget i 2022, deriblant økt flypassasjeravgift på reiser ut av Europa og avvikling av tax free-ordningen, som bør følges opp i 2023.

Olje og gass: Petroleumsnæringen er Norges største kilde til hjemlige utslipp, bidrar til store utslipp i andre land og må omstilles for å kunne skape bærekraftige arbeidsplasser (Les mer under «Skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige» nedenfor). På klimatoppmøtet i Egypt i november 2022 holdt statsminister Jonas Gahr Støre en tale hvor han understreket at verden må holde 1,5 gradersmålet i live. Skal vi klare det, viser en rekke studier at det ikke vil være rom for å lete etter mer olje og gass. Det internasjonale energibyrådet (IEA) sitt veikart for 2050 viser at det heller ikke vil være rom for nye olje- og gassfelt, og at gassbruk må reduseres. Med andre ord er dagens oljepolitikk på kollisjonskurs med kunnskapen. 2022 har imidlertid resultert i noen positive og viktige skritt i riktig retning.

Etter budsjettforhandlingene med SV i 2022 ble det enighet om at det ikke skal deles ut nye letelisenser gjennom de ordinære konsesjonsrundene i denne stortingsperioden. Samtidig betyr ikke dette full stans i alle nye letelisenser. Norge vil fortsatt dele ut nye letelisenser gjennom de årlige tildelingene i forhåndsdefinerte områder (TFO). I høringsforslaget til utlysning av nye letelisenser (TFO 2022) ble det foreslått å utvide TFO-området med 31 blokker i Barentshavet. Samtlige av disse har blitt lyst ut, med unntak av 3 blokker innenfor iskantsonen. Disse blokkene ble stanset av SV i forhandlingene om revidert budsjett i 2022. Blokkene vil heller ikke bli lyst ut i TFO 2023. Budsjettavtalen mellom regjeringen og SV inneholder i tillegg en verbal om utredelse av varige, petroleumsfrie områder i forbindelse med revideringen av forvaltningsplanen som er ventet å komme i 2024. Det gjenstår å se hva som vil komme ut av dette.

Regjeringens forslag til statsbudsjettet for 2023 handlet i stor grad om å være restriktiv med pengebruken for å dempe inflasjon i økonomien. Samtidig har den lukrative skattepakka til oljenæringen som ble innført under koronapandemien bidratt til et svært høyt utbyggingstempo på norsk sokkel. Innen utgangen av 2022 vil det trolig ha blitt levert omtrent 35 søknader om utbygging av nye olje- og gassfelt eller større utvidelser av eksisterende felt. Frem til 2020 var friinntekten i petroleumsskatten et ekstra skattefradrag, som var ment som et kompenserende tiltak for at investeringer på rørledninger og produksjonsinnretninger måtte avskrives over seks år.

Da skatten ble omlagt til en løpende avskrivninger, ofte kalt en kontantstrømskatt, falt grunnlaget for en friinntekt bort, ettersom selskapene kunne få fradrag på hele utgiften samme år som de pådro seg den.

Den midlertidige skatteordningen gjelder for alle prosjekter godkjent fra 2020 og ut 2023, og for alle investeringer gjort i disse prosjektene fram til produksjonsstart. Den vil gjøre at staten tar mesteparten av risikoen, som for flere prosjekter kan være oppe i flere titalls milliarder. I statsbudsjettet for 2023 er det gjort noen justeringer på oljeskattepakka ved å redusere friinntekten med om lag 30%. Selv om dette minsker en liten andel av statens risiko, vil dette ikke gjøre opp for hvordan skattepakken fører til økt aktivitet i oljesektoren. Regjeringen selv legger til grunn at endringen i friinntekten ikke vil påvirke noen av de store utbyggingene som er ventet å komme. Et høyt utbyggingstempo i nye olje- og gassfelt kan også få store konsekvenser for norsk økonomi ved å skape høyere etterspørsel og økt press i leverandørmarkedet, drive priser og lønninger opp, og dermed utkonkurrere grønne bedrifter, slik en rapport for LO og NHO også peker på. Dette kan gjøre oss mindre rustet til å gjennomføre den grønne omstillingen Norge trenger.

Et unntak fra det ellers høye utbyggingstempoet er oljefeltet Wisting i Barentshavet. Det var ventet at Equinor skulle levere en plan for utbygging og drift av en petroleumsforekomst (PUD)-søknad på Wisting før jul, men i november gikk selskapet ut og varslet at investeringsbeslutning er utsatt til 2026. Begrunnelsen var ifølge selskapet et stramt leverandørmarked og høyere kostnader på grunn av krigen i Ukraina og at de etter en helhetsvurdering bestemte seg for å utsette planene. Utbygging av et oljefelt så langt nord i Barentshavet er også svært kontroversielt og prosjektet har fått sterk kritikk fra blant annet de miljøfaglige etatene og en samlet miljøbevegelse.

Veilederen for PUD og plan for anlegg og drift av innretninger for transport og for utnyttelse av petroleum (PAD) til oljeselskapene er nå oppdatert med en presisering om at rettighetshaverne i sin usikkerhetsanalyse knyttet til utbyggingsplaner også skal inkludere en kvalitativ stresstesting mot finansiell klimarisiko. Det vil si at utbyggingens balansepris sammenlignes med ulike scenarier for olje- og gassprisbaner som er forenlige med målene i Parisavtalen, herunder 1,5 gradersmålet.

Det er positivt at oljeselskapene nå er pliktet til å utrede finansiell klimarisiko. Samtidig er det skuffende at selskapene ikke samtidig ble pålagt å konsekvensutrede klimaeffekten opp mot 1,5 gradersmålet, det vil si konsekvensene av eksporterte utslipp. Dette er i strid med anbefalingen fra Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM). Ifølge NIM sin utredning (2022) av hvordan dommen i klimasøksmålet i Høyesterett bør tolkes må klimavirkningen av eksporterte utslipp bli konsekvensutredet på PUD-stadiet før departementet godkjenner nye prosjekter.

Regjeringens holdning er at klimaeffekten av eksporterte utslipp fra nye olje- og gassfelt kan vurderes samlet av olje-energidepartementet heller enn av oljeselskapene for hvert enkelt felt. Det er varslet at olje- og energidepartementet (OED) vil gjennomføre en oppdatert, ekstern utredning av netto utslippseffekter knyttet til de nye utbyggingsplanene som vil bli forelagt Stortinget våren 2023. Utredningen vil se på effektene både knyttet til prosjektene samlet og mer generelt til utslipp fra norsk produksjon.

Foreløpig ligger Norge langt unna en plan for utfasing og rettferdig omstilling vekk fra olje og gass. Snarere er det slagordet «utvikle, ikke avvike» som gjelder for norsk politikk, uten å ta inn over seg at olje- og gassutvinningen kommer til å falle mye fremover, slik også regjeringens egne tall viser. Flere forskere har pekt på at regjeringen mangler en reell fortelling om og plan for den nødvendige omstillingen som kommer i petroleumsnæringen. Skal vi få til en reell plan for utfasing og rettferdig omstilling vil LO spille en svært viktig og sentral rolle. Som en innflytelsesrik aktør i norsk politikk kan LO ha stor påvirkning både på oppnåelsen av Norges klimamål og måten dette vil bli gjennomført, spesielt gjennom sin deltagelse i ulike prosesser som for eksempel rådgiver i regjeringens rettferdige omstillingsråd. Det var derfor svært gledelig at LO endret sin oljepolitikk på LO-kongressen i 2022. LO skal nå jobbe for at «ressursene som kan bygges ut må være økonomiske og klimamessige bærekraftige» og at «det vil medføre at deler av ressursene på norsk sokkel vil ligge urørt». Dette er en stor endring fra tidligere politikk om at trinnsvis åpning av nye områder for petroleumsvirksomhet og at ingen usikkerhet skal skapes om langsiktig tilgang på leteareal. LO vedtok også flere nye punkter på klima, natur og bærekraftsmålene, inkludert at alle land må bidra til både nasjonale og globale utslippskutt, og at nasjonale klimatiltak må ha effekt globalt.

Energieffektivisering: For å kutte utslipp, trengs store mengder fornybar energi, blant annet til elektrifisering av transport og grønn industri. Energieffektivisering og -sparing er derfor viktig for å nå klimamålene, i tillegg til at det sparer naturen for inngrep fra ny energiutbygging. Temaet har vært enda mer aktuelt med årets energikrise og høye strømpriser.

Det er bra at regjeringen har stått imot presset for en makspris på strøm, som kunne ført til økt forbruk og svakere forsyningssikkerhet. Dessverre har Norge, i motsetning til mange europeiske land, ikke fått en stor nok satsing på energieffektivisering. Om alle bygg får energismarte løsninger når de oppgraderes, vil det på sikt kunne frigis 30–40 TWh (tilsvarende 25 prosent av landets strømforbruk). Regjeringens svar på høye strømpriser i Norge har vært skuffende med manglende tiltak på energieffektivisering, noe som er nøkkelen til avkarbonisering og elektrifisering av samfunnet. Budsjettenigheten mellom regjeringen og SV økte overføringer til klimatiltak i Enova med 850 millioner,, men andre, mer direkte energieffektiviseringsposter til blant annet kommunale bygg og studentboliger ble kuttet med 280 millioner kroner til sammen. Enova har ikke lenger energieffektivisering i sitt mandat. Stortinget har bedt regjeringen vurdere et tilleggsmandat for Enova på energieffektivisering. Det er ikke i det hele tatt lovende at klimaminister Espen Barth Eide svarer et skriftlig spørsmål på Stortinget om de nye midlene til Enova vil kunne brukes på energieffektivisering ved å si at «å prioritere ytterligere energieffektiviseringstiltak utover summene som allerede er satt av til dette innebærer å nedprioritere utslippskutt».

Husbanken fikk 200 millioner kroner fra Enova for tiltak i kommunale boliger og i til lavinntektshusholdninger, i tillegg til 280 millioner i friske midler, som er nødvendige tiltak for å unngå energifattigdom, selv om det gjelder et fåtall boliger. Det var også positivt at strømstøtten til næringslivet forutsette energikartlegging og øker med gjennomføring av tiltak. Fremdeles trenger Norge flere tiltak, som lånegarantier for husholdninger som investerer i etterisolering og solceller, og minstekrav til energistandard for utleieboliger og næringslokaler.

OED innførte en ny nettleie fra 1. juli. Organisasjonene og nettselskaper hadde tidligere spilt inn flere forslag som skulle fremme økt nettutnyttelse av hensyn til miljø og energisparing og for å gi så lave nettkostnader som mulig for norske strømkunder. Den viktigste endringen var at energiledet (som betales per kilowatttime i forbruk) kan overstige 50 prosent av nettselskapenes inntekter fra den aktuelle kundegruppen.

Fremover er det behov for en debatt om prioritering av den verdifulle fornybare kraften. I en verden preget av en usikker energisituasjon er det grunn til å sette spørsmålstejn ved utvinning av kryptovaluta og elektrifisering av oljeplattformer.

Samferdsel: Transport er både en stor utslippskilde og truer natur gjennom infrastrukturbygging. Det har kommet flere lovende signaler om endringer i veipolitikken i løpet av 2022, med større vekt på å ta vare på de veiene vi har, framfor å bygge firefeltsveier for høy fart. Som følge av et punkt i budsjettforliket i november 2021 om statsbudsjettet for 2022 la Statens vegvesen i juni fram forslag til endringer i reglene for veibyging, der det innføres alternative hastighetsstandarder for motorvei, og at veier med to og tre felt i større grad brukes framfor firefeltsveier. Selv om mye av debatten er drevet av budsjettmessige årsaker, har klimakonsekvenser av nye, store motorveier blitt mer synlige. Regjeringen vil gå gjennom flere utbyggingsplaner med tanke på å nedskalere dem. Dette skal gjøres i tida fram til Nasjonal transportplan (NTP) revideres.

Dessverre var det flere prioriteringer i statsbudsjettet 2023 som viser at disse nye signalene ikke ble fulgt opp. Nye Veier ble skånet for kutt, i motsetning til mange andre formål på statsbudsjettet. I budsjettenigheten for statsbudsjettet 2023 skjedde det heller ingen større endringer i grønn retning for veipolitikken. Planene om utbygging av motorvei gjennom Lågendeltaet naturreservat ved Lillehammer var kanskje den mest akutte saken. Det var da en enorm lettelse å få vite i desember 2022 at lokal og nasjonal motstand fikk gjennomslag for at det ikke skal bygges ny firefelts motorvei gjennom Lågendeltaet naturreservat. Miljødirektoratet forklarte at de hadde hørt på Samferdselsdepartementet, som har påpekt at det er unødvendig med 110-soner i all utbedring av større veiprojekter. Det er derfor Miljødirektoratet mener det ikke lenger er god nok grunn til å gjøre unntak fra vernebestemmelsene. Dette bør ha konsekvenser for andre veiprojekter.

En rettferdig omstilling bygger broen til en bærekraftig verden ved å:

Bevare og restaurere naturmangfold

Overordnet mål: Norge jobber for de mest mulig ambisiøse naturmålene internasjonalt og følger opp med konkret politikk hjemme som gir reell vern til og restaurerer større deler av natur basert på best tilgjengelig kunnskap.

Utvalgte vurderingskriterier:

- Arealforvaltning: Hensyn til natur og klima veier tungt i utbyggings- og andre forvaltningssaker
- Hav og vassdrag: Mye større deler av havområder får reelt vern og opprydning hvor nødvendig
- Skog og myr: Økt, reelt vern av skog og myr, og økt restaurering av myr
- Vern av arter og areal: Flere prioriterte arter og utvalgte naturtyper vernes, vern av arter og økosystemer styrkes og 30 prosent-målet for naturvern i den globale naturavtalen må gjelde for Norge

- Vern i energiutbygging (omtales under “Skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige”): Ny energiutbygging skjer kun der det er helt nødvendig og med helhetlig natur- og klimahensyn i planlegging og konsesjonsbehandling

Vurdering: Rødt ●

Natur bygges ned bit-for-bit med hytter, veier og energianlegg. Norge er ikke i nærheten av egne mål for skogvern eller internasjonale mål. Viktige poster for naturvern ble foreslått kuttet i statsbudsjettet. Selv i verneområder fortsetter ødeleggelse.

Ifølge en rapport fra FNs naturpanel er arealendringer den største trusselen mot naturmangfoldet i verden. Arealtap og -endringer er også den største trusselfaktoren mot rødlista arter og naturtyper i Norge. I 2018 var det kun 11,5 prosent villmarkspreget natur igjen i Norge. Klare rammer er avgjørende for natur og biologisk mangfold er helt nødvendig for en rettferdig omstilling, men det er dessverre flere tilfeller hvor det er uklart hvorvidt vern betyr vern i Norge.

Arealforvaltning: Det er et stort behov for bedre arealforvaltning, men dette er ennå ikke blitt fulgt opp av regjeringen. Et godt eksempel er hyttebygging. De siste seks årene er det bygget over 6000 hytter årlig. Det er nå over 473 000 bygg som brukes som fritidsbolig i landet. De siste årene har flesteparten av de nye hyttene blitt bygget i hyttefelt. Nye hyttebyer anlegges ofte i natur som fra før er lite påvirket av inngrep. En gjennomsnittshytte legger beslag på om lag én dekar tomteareal, og i tillegg kommer veier og annen infrastruktur, både til selve hyttebyggingen og for å betjene økende trafikk mellom byene og hytteområdene. Økt biltrafikk bidrar også til høyere CO₂-utslipp. Store CO₂-utslipp får vi også når myrrealer graves opp og fylles igjen fordi hytter eller veier til hytter skal bygges, og når skog hogges ned for å gjøre plass til enda flere hytter. Andre steder bidrar hyttebygging til nedbygging av strandsonen. Regjeringen har ennå ikke vurdert tiltak som kunne snudd trenden, for eksempel å trekke tilbake og gå gjennom arealene som er planlagt til hyttefelt, regionale planer på fylkeskommunalt nivå for arealbruk for å stanse overbudspraksis mellom kommuner og tiltak for flere deleløsninger og bedre kollektive reisemuligheter til eksisterende hytter.

Gruveavfall til sjøs: Norge er nå ett av kun to land i verden som tillater nye prosjekter som skal deponere gruveavfall til sjøs. Førdefjord-saken har fått mye oppmerksomhet i år. Både utslippstillatelsen og driftskonsesjonen har vært påklaget, men ingen av klagenene førte fram. Senest i mai avviste Nærings- og fiskeridepartementet en klage fra 13 organisasjoner. Naturvernforbundet og Natur og Ungdom har derfor sett seg nødt til å stevne staten for å tillate gravedumping i Førdefjorden. Tillatelsene bygger på en uriktig forståelse av EØS-rettslige miljøkrav, at det finnes et bedre alternativ som forvaltningen var forpliktet til å utrede og vurdere, og at miljøkonsekvensene vil bli mer alvorlige enn det som er forutsatt i tillatelsene. Et lyspunkt i budsjettenigheten rundt Statsbudsjettet 2023 er at regjeringen i løpet av 2023 skal stille strengere krav til gruvevirksomhet om tilbakefylling og økt ressursutnyttelse, men her trengs det flere detaljer. I siste halvdel av 2022 har Nordea Norge trukket seg ut av gruveselskapet som planlegger å deponere gruveavfallet i Førdefjorden, og Storebrand har ekskludert fire internasjonale selskaper som deponerer gruveavfallet i sjø.

Oppdrett: Flere steder skaper oppdrettsnæringen miljøutfordringer. Sivilombudet har konkludert med at kommunal- og distriksdepartementet gjorde feil da de i fjor godkjente økt oppdrettsvirksomhet i Alver kommune i Vestland og Brønnøy kommune i Nordland. Departementet har ikke tatt tilstrekkelig miljøhensyn, og bes vurdere kommuneplanene på nytt. Sivilombudets avgjørelser vil få betydning i liknende saker. Hovedprinsippet for alle nye oppdrettstillatelser i Norge er at arealbruken først skal avklares i kommunenes arealplaner.

Grunnrenteskatt: Flere industrier medfører stor påvirkning på lokalt og regionalt naturmiljø. Regjeringens forslag om innføring av grunnrenteskatt på blant annet havbruk og vindkraft er derfor et positivt grep, men landbasert oppdrett bør også omfattes av samme system. I tillegg heter det i forslaget om grunnrenteskatten at halvparten av inntektene fra grunnrenteskatten skal tilfalle kommunesektoren. Disse skatteinntektene kunne heller øremerkes for å kompensere for belastningen havbruk og vindkraft har på miljøet til miljøovervåking i økosystemene som rammes, samt til økt miljøfaglig kompetanse i kommunene. Det er i tillegg viktig at nye avgifter ikke reduserer insentivene til oppgradering av eksisterende kraftverk.

Skog: Skogbruk er svært arealkrevende og bruker over ti ganger så mye plass som både veier og bygninger til sammen.

Konsekvensene av flatehogst har fått økt oppmerksomhet, og nylig kom det en lekkasje fra EU-kommisjonen om at de ønsker å forby flatehogst. Myndighetene i Norge bør følge med på denne utviklingen.

Bevilgningene til skogvern i forslaget til statsbudsjettet 2023 ble kuttet til godt under halvparten av bevilgninger i 2022. I tillegg ble støtten i naturkartlegging foreslått kuttet. Midler til bevaring av natur- og arts mangfold har fått samme bevilgning som i fjor, som betyr et reelt kutt. Samtidig ble mesteparten av bevilgninger til naturskadelige tiltak som bygging av skogsbilveier og gjødsling av skog opprettholdt. Det var en lettelse at budsjettenigheten rundt Statsbudsjettet 2023 reverserte mesteparten av kuttene til skogvern, men behovet for skogvern krever økte midler. En god nyhet kom på slutten av året, da 54 nye skogområder i ti fylker ble vernet.

Rapporten Skogkur 2030 har vist 200 konkrete områder med store naturverdier som bør prioriteres for vern, og foreslår følgende tiltak for 10 prosent skogvern av produktiv skog (målet satt av Stortinget), inkludert: en forpliktende frist og målrettet opptrappingsplan for skogvernmålet; økt skogvernbudsjett; kartfesting av den gamle naturskogen som ikke har vært flatehogd; hogststopp i biologisk gammel skog; og fjerning av miljøskadelige skogbrukssubsidier.

Myr: Norge har forpliktet seg til å restaurere 15 prosent av naturen innen 2030. Men på god vei inn i FNs tiår for naturrestaurering er det ingen økning i bevilgning til restaurering av myr og annen våtmark. Forslag til kutt til myrrestaurering måtte også bli reversert i revidert nasjonalbudsjett. Likevel er det positivt at budsjettenigheten rundt Statsbudsjettet 2023 kom frem til regjeringen skal legge frem et forslag om forbud mot nedbygging av myr i løpet av 2023, selv om det åpnes for mulige dispensasjoner for å ta vare på «andre arealer med høy verdi og utbygging av samfunnskritisk infrastruktur».

Vern av arter og areal: Norge har rapportert 2510 naturreservater som vernet på strengest mulige måte til Det europeiske miljøbyrået og FN. Det stemmer ikke med virkeligheten i disse områdene, hvor det pågår utstrakt jakt og gis dispensasjoner til bygging, motorferdsel, veibygging og en lang rekke andre tiltak. 94 prosent av de som søker får sette opp bygninger, kjøre, ta ut masser, drive med fiskeoppdrett, gruvevirksomhet og en lang rekke andre inngrep i norske verneområder. Det er et stort behov for reelt vern, inkludert bedre rettsvern for arter og naturområder. Beslutningen om ikke å bygge motorvei gjennom Lågendeltaet, bidrar alene til å beskytte 226 forskjellige fuglearter – 59 av dem på den norske rødlisten, viktige rasteplasser for trekkfugl, overvintringsområder for fugler og et mangfold av fisk og insekter.

Stortinget har vedtatt at ulvesonen skal være ulvens prioriterte leveområde. Inne i ulvesona skal ulven få leve så naturlig som mulig. Regjeringen bestemte i våren 2022 at det skulle jaktes og skytes inntil 17 ulver i to familiegrupper. Jakttida inne i ulvesonen er normalt avgrenset ut fra et faglig og kunnskapsbasert grunnlag knyttet til ulvens biologi. Regjeringen har utvidet jakttiden på ulv, inkludert i i parringstiden. Jaktforbud i parrings- og hekke- og yngletid er et viktig prinsipp i naturforvaltningen i Norge. Til vinter 2022-2023, har rovviltnemndene gitt tillatelse til felling av inntil 57 ulver i vinterens ulvejakt. Det er langt flere enn antall ulver som er registrert i Norge.

Problemet med fremmede arter er dokumentert av forskning og står høyt på dagsorden til FNs naturpanel (IPBES). Skadevirkningene til fremmede arter er også tydelig adressert i Biomangfoldskonvensjonen, i Aichi-mål nummer 9. Å fjerne fremmede arter og restaurere natur tilbake mot en naturtilstand er også et viktig grep i FNs restaureringstiår, som vi nå er inne i. Fremmede treslag, særlig invasive granarter som sikta- og lutzgran, sprer seg ukontrollert over store distanser og ødelegger natur. Det var derfor skuffende da Miljødirektoratet i ny forskrift rådet at skogbruket skulle få lov til å plante ut farlige, fremmede treslag med svært høy økologisk risiko. Miljødirektoratets premiss om at all spredning innenfor 100 meters radius skal kontrolleres vil bli vanskelig å følge opp. Mye av spredningen skjer over mye lengre distanser, og slik spredning vil ikke blir håndtert. Dermed vil etter hvert titusenvis av skadegjørere årlig spre seg i form av frø ut i naturen. Regjeringen har dessverre ikke vurdert tiltak for å hindre fremmede treslag, som et totalforbud mot og fjerning av farlige treslag og forurensende plantasjer.

En rettferdig omstilling bygger broen til en bærekraftig verden ved å:

Sikre bærekraftig forbruk

Overordnet mål: Redusere det materielle forbruket i Norge og lage langsiktig plan for redusert forbruk, bedre utnyttelse av avfallsressurser og et lavere miljøavtrykk fra både produksjon og forbruk.

Utvalgte vurderingskriterier:

- **Produsentansvar:** Lovfestet krav til produsenter med et reelt ansvar for å redusere miljøavtrykket fra de produktene som blir omsatt på det norske markedet.
- **Plastreduksjon:** Forbud mot unødvendig engangspplast, og avgift på bruk av jomfruerlige materialer.
- **Avgifter:** Momsfritak på reparasjon, utleie, abonnementer, samt salg av brukte klær, sko og andre forbruksvarer.

Vurdering: Rødt ●

Norge har et av verdens høyeste forbruk av materialer og forbrukerprodukter som har store konsekvenser for natur og miljø globalt. Vi ligger i verdenstoppen for avfall generert per innbygger og har en svært lite sirkulær økonomi. EU setter høye krav og driver frem sirkulærøkonomien med nye reguleringer som gjøres gjeldende for Norge gjennom EØS-avtalen. Myndighetene bør i større grad gå foran, sette egne ambisiøse mål og følge de opp med tydelige krav til næringsaktører og offentlige innkjøpere slik at Norge henger med.

Det ventes mer detaljer fra regjeringen om hvordan Norge kan få en mer sirkulær økonomi, ettersom Norge er i verdenstoppen når det gjelder materielt forbruk og avfallsmengder per innbygger. EU-kommisjonen la 30. mars frem en ny sirkulærøkonomipakke med tiltak rettet mot tekstilproduksjon, elektroniske produkter, forbrukerrettigheter og mer. Endringene er omfattende og vil føre til strengere miljøkrav til nær sagt alle fysiske produkter. Regjeringen må derfor få fortgang i arbeidet med å omstille Norge til en sirkulær økonomi.

Produsentansvar: Sivilsamfunnet har fått plass i arbeidsgruppa som er nedsatt av regjeringen, og skal utrede en produsentansvarsordning for tekstiler. En produsentansvarsordning må ta sikte på å redusere de enorme volumene klær som produseres, ødelegges og eksporteres ut av landet, den må bygge på etablerte standarder for hva som kan kalles bærekraftige klær heller enn at hver enkelt kjede selv bestemmer hva de mener er bærekraftig, og prinsippet om at forurenser betaler skal være førende for avgiftsutregningen.

Plastreduksjon: Norges første nasjonale plaststrategi ble lansert i 2021. Det var en god start for å ramme inn helheten av eksisterende politikk, men det ble en strategi som la seg på minimumskravet fra EU, og manglet eget nasjonalt ambisjonsnivå. Denne bør suppleres med tiltak som materialavgift på jomfruelige materialer og som kan skaleres ned ved innblanding av resirkulert materiale i nytt produkt. Flere slike tiltak krever grundig utredning og må derfor vurderes så snart som mulig.

Per i dag vet vi ikke hvor stort omfanget av lekkasjene er eller hvor store miljøkonsekvenser fallunderlag i barnehager og skoler laget av plast potensielt gir.

Det vi vet er at stadig større områder dekkes av plast i barnas lekeområder og det er altfor svak regulering på området. Det stilles hverken krav til innhold, eller omfang, ei heller av natur. I en gjennomgang av bruken av plastdekker påpeker Folkehelseinstituttet (FHI) at vi vet for lite om skadevirkningene ved falldekker. Instituttet advarer også mot bruk av resirkulerte bildekk i fallunderlaget. Regjeringen bør derfor forby fallunderlag av plast.

Avgifter: I forslaget til Statsbudsjettet 2023 økte bevilgningen til å følge opp nytt EU-regelverk om bærekraftige produkter og forbrukerrettigheter, men det kom ingen forslag til materialavgifter på bruk av ikke-fornybare ressurser og fossil plast, til tross for signaler om dette i Hurdalsplattformen.

Det trengs en ny avgift på deponi av mineralske masser for å redusere både avfallsproblemer, arealinngrep og klimagassutslipp og bidra til en mer sirkulær økonomi. Avgiften må utformes slik at den fremmer både driftsformer som gir lite avfall til ytre deponi og alternativ bruk av overskuddsmassene.

Regjeringen har ikke ennå tatt grep som ville fremmet reparasjon og gjenbruk, særlig fritak for merverdiavgift på reparasjon og utleie av klær og sko, tur- og sportsutstyr, møbler, verktøy og elektronikk.

En rettferdig omstilling bygger broen til en bærekraftig verden ved å:

Tilpasse samfunnet til klimaendringene

Overordnet mål: Tilstrekkelig samordning mellom departementer, etater, staten og kommunen og oversikt om sårbarhet til klimaendringene slik at det kan iverksettes nødvendige tiltak for å sikre eksisterende bebyggelse og infrastruktur og beskytte innbyggere.

Utvalgte vurderingskriterier:

- Tilstrekkelige midler og nasjonale rammer for tilpasning i hele landet
- Framgang mot innhenting av etterslepet i vedlikehold av infrastruktur
- Flere kommunale planer for klimaendringenes virkninger

Vurdering: **Gult** ●

Norge har en robust infrastruktur, kompetanse og god økonomi. Likevel kom Riksrevisjonen med en knusende dom om arbeidet med klimatilpasning i Norge. Regjeringens nye tilpasningsmelding er et godt signal og trengs fortest mulig.

Ulike deler av landet er utsatt for ulike konsekvenser av klimakrisen. Ifølge en rapport fra Cicero og Vestlandsforskning fra 2019, blir de største temperaturøkningene i nordlige og indre strøk av Fastlands-Norge, mens Arktis vil oppleve enda høyere temperaturstigninger. Ifølge en rapport fra If Skadeforsikring og CICERO, sammenlignet med 2000-2009, var det en dobling i naturskadehendelser i perioden 2010-2019. Sammenlignet med gjennomsnittet de siste 20 årene, har kostnadene i forbindelse med styrtregn, flomskader og stormflo/skred økt med henholdsvis 350 prosent, 176 prosent og 150 prosent. Kostnadene for naturskadene fra 2010 og 2019 var på 16 milliarder kroner. Selv om If Skadeforsikring og CICERO fant at norske kommuner ble bedre på klimatilpasning fra 2019 til 2020, trengs det øremerkede midler til tilpasning, og nye statlige krav og retningslinjer, særlig for utbyggere. En av fire kommuner hadde ikke vurdert hvordan klimaendringer kan påvirke kommune. Rådgivende Ingeniørers Forening (RIF) «State of the Nation»-rapport i 2021 viste at oppgraderingsbehovet på offentlige bygg og infrastruktur er 3200 milliarder kroner, noe som også er viktig i sammenheng med klimatilpasning.

Forrige stortingsmelding om klimatilpasning kom i mai 2013. Regjeringen har lovet en ny tilpasningsmelding i 2023. Dette er sårt nødvendig. 2022 har igjen vist hvilke konsekvenser klimaendringer vil ha for oss i Norge. Riksrevisjonens rapport om arbeidet med klimatilpasning, som kom i mars i år, anså det som alvorlig at myndighetene ikke hadde sikret seg tilstrekkelig oversikt og iverksatt nødvendige tiltak for å sikre eksisterende bebyggelse og infrastruktur, noe som kan føre til unødvendig høye kostnader for samfunnet og konsekvenser for innbyggernes sikkerhet.

Riksrevisjonen vurderte dagens samordning mellom departementene, inkludert mangelen på en oppdatert tverrsektoriell plan for klimatilpasning, som for svak til å kunne gjennomføre nødvendige forberedelser og tilpasninger av samfunnet til å møte klimaendringene.

Særlig Samferdselsdepartementet ble sagt til å ha et for svakt beslutningsgrunnlag om hvor sårbarheten er størst, hvor det er behov for tiltak, og hva tiltakene vil koste for å kunne iverksette kostnadseffektive og risikoreducerende tiltak.

Det er bra at Miljødirektoratets budsjett for tilskudd til klimatilpasningstiltak i kommunene blir det samme som i fjor (ut fra regjeringens forslag til statsbudsjettet), selv om Klimsatsordningen (om klimatiltak i kommunene) ble foreslått avvirket (før den ble reddet i budsjettenigheten med SV). Men tilskuddet vil måtte økes i årene fremover for å sikre tilstrekkelig klimatilpasning over hele Norge. I forbindelse med FNs klimapanelers sjette hovedrapport, har Miljødirektoratet satt ut oppdragene med å oppdatere det norske, naturvitenskapelige kunnskapsgrunnlaget, inkludert endringer i norske havområder frem til 2100 (Havforskningsinstituttet i samarbeid med Norsk institutt for vannforskning og Norsk Polarinstitut), havstigning frem mot 2150 (Statens Kartverk og Norsk klimaservicesenter) og nye klimaframskrivninger for Fastlands-Norge (Norsk klimaservicesenter). I Statsbudsjettet fikk Meteorologisk institutt økt støtte til å legge til rette klimadata gjennom en nasjonal dataplattform (Klimakverna) over fire år.

En rettferdig omstilling bygger broen til en bærekraftig verden ved å:

Støtte bærekraftig utvikling globalt

Overordnet mål: Norge gir internasjonal klima- og miljøfinansiering i tråd med vårt rettferdige andel av den globale miljødugnaden.

Utvalgte vurderingskriterier:

- En opptrappingsplan for klimafinansiering til utslippskutt og klimatilpasning i land i sør, i tråd med våre globale klimaforpliktelser.
- Norge bidrar til at andre land kan nå målene i den nye internasjonale naturavtalen
- Norge bidrar til å nå alle bærekraftsmålene, hjemme og i utlandet

Vurdering: Gult ●

Verden har endelig en bindende naturavtale, noe Norge har bidratt til. Norge har vært et foregangsland innen internasjonal klimafinansiering og var blant over 80 land som jobbet for utfasing av fossil energi på klimatoppmøtet i Egypt. Likevel er klimafinansieringen fortsatt under vår rettferdige andel. Norge er ikke i rute med fordoblingen som skal skje innen 2026. Å gå bort fra 1 %-prinsippet i bistand skader Norges omdømme og gjør at vi bidrar mindre enn vi burde til bærekraftsmålene.

Bistand: Kutt i bistandsbudsjettet i revidert nasjonalbudsjett ble fulgt opp med at regjeringen gikk bort fra prinsippet om at 1 prosent av BNI skal til bistand i sitt forslag til Statsbudsjettet 2023. I budsjettenigheten ble dette omtalt som et mål, men målet er ikke innfridd i avtalen mellom regjeringen og SV. Dette får stadig mer kritisk oppmerksomhet i utlandet, særlig i et år hvor Norge har tjent rekordprofitter på energikrisen i Europa og høyere strømpriser og i en periode med så mange sammenhengende kriser, inkludert enormt ødeleggende klimakatastrofer. Bistandspenger er klart ikke like inflasjonsdrivende som andre utgifter, som blant annet Samfunnsøkonomisk analyse viste i en rapport utgitt i mai i år, og prisvekst er derfor ikke en god begrunnelse for at et så viktig prinsipp velges bort. At budsjettet til FN-organer kuttes, er også bekymrende. Ut fra et solidaritetsperspektiv bør Norge derfor bidra med betydelige andeler av sin ekstraordinære og krigsbaserte olje- og gassprofitt til energibistand i Europa og øvrige deler av verden.

Klimafinansiering: Regjeringen har lovet en fordobling av klimafinansiering innen 2026. Dette er positivt, men fortsatt ikke nok til å utgjøre Norges rettferdige andel av innsatsen som må gjøres for Parisavtalen. Utfordringene er så store at opptrappingen av klimafinansiering må gå raskere, og det er viktig at det økte beløpet er friske midler fra staten, der lån eller private bidrag ikke kan telles med. Den foreslått økningen i regjeringens forslag til Statsbudsjettet 2023 er ikke tilstrekkelig. Norge må støtte utslippskutt og fornybar energi til utvikling i andre land, spesielt i sør. I tillegg må Norge gi mer til klimatilpasning for land og folk som rammes hardest, ettersom dette er historisk underfinansiert i norsk klimafinansiering.

Det er også skuffende at regnskogsatsingen ikke økes, og at regjeringen foreslår å kun videreføre bevilgningen til matsikkerhet (200 mill. kroner) som kom i revidert statsbudsjett for 2022. Det trengs en opptrappingsplan for klimafinansiering i tråd med Norges ansvar under Parisavtalen skissert i rapporten *Norway's Fair Share of the Paris Agreement* fra Stockholm Environment Institute (SEI), med årlige økninger til utslippskutt, tilpasning og tap og skade i sør mot 2030, og som bidrar til å holde global oppvarming under 1,5 grader.»¹

Det er særlig skuffende at regjeringens forslag til Statsbudsjettet 2023 bevilger like lite bistand til fornybar energi som i fjor, uten engang å justere for prisstigning. Denne posten går til land med stor energifattigdom i Afrika sør for Sahara og er nøkkelen til bærekraftsmål 7 om tilgang til ren energi. Posten ble kuttet kraftig for flere år siden og er ikke tilbake på tidligere nivåer. Det er også bekymringsfullt at regjeringen ikke løfter basistilgangen til energitjenester for husholdninger som ikke kan forvente tilkobling til nettet innen 2030 (bl.a. flertallet i Afrika), i form av kokeovner og desentraliserte strømløsninger som gir reduserte utslipp og kostnader og bedre helse, enda tydeligere i prioriteringene for 2023. Klimafondet og støtte gitt gjennom Norfund vil ikke nødvendigvis nå disse gruppene, og vi ber derfor om at denne posten kombineres med en strategi for desentralisert, fornybar, småskala-energi. Rapporten i forslaget til Statsbudsjettet viser at posten er blitt brukt på bl.a. løsninger og markeder for rentbrennende kokeovner og tilgang til elektrisitet, og dette må gjenspeiles i prioriteringene for 2023 og gis en enda tydeligere småskala- og desentralisert profil som går direkte til lokal energiproduksjon i tillegg til fokuset på risikoavlastende garantiordninger og liknende tiltak for private investeringer og norske selskap.

Klimatoppmøte COP27 og Naturtoppmøte COP15: Årets klimatoppmøte (COP27) i Sharm el-Sheikh, Egypt, kom frem til en historisk avtale om støtte til tap og skade i særlig sårbare land i Sør. Norge spilte også en positiv rolle sammen med over 80 land ved å presse for setninger i slutterklæringen om utfasing av all fossil energi. Dette må følges opp hjemme. Norge spilte også en progressiv rolle i arbeidet med en ny global naturavtale på Naturtoppmøte COP15 i Montreal, Canada, i desember 2022, særlig når det gjelder målet om 30 prosent vern av all natur.

En demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter

... gjennom en demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter ved å

Skape nye bærekraftige arbeidsplasser og gjøre eksisterende arbeidsplasser bærekraftige

Overordnet mål: Skape minst 100.000 klima- og grønne jobber i diverse næringer som støtter de andre målene/kriteriene for en rettferdig omstilling.

Utvalgte vurderingskriterier:

- Gjøre eksisterende arbeidsplasser grønne i alle sektorer
- Sektorvise planer for rettferdig omstilling, med klimamål og klimabudsjetter i alle sektorer

Vurdering: **Gult** ●

Det grønne skifte gir mange muligheter for nye arbeidsplasser, men mangler arbeidskraft, særlig fordi den suges opp av petroleumsnæringen. Det er for liten omstilling i og med at også ikke-bærekraftige virksomheter ekspanderer.

Trygge, grønne arbeidsplasser er en av nøklene til bærekraft. De beskrives som «broen til framtiden» - en bro mellom dagens klima- og naturkriser og det bærekraftige samfunnet vi vil ha. ILO har definert «grønne arbeidsplasser» som jobber som både produserer bærekraftige produkter og tjenester, gjør dette med bærekraftige prosesser og er anstendige. «Klimajobber» har blitt definert som arbeidsplasser som bidrar direkte til å kutte utslipp. Alle arbeidsplasser må bli grønne og vi trenger også nye bærekraftige jobber og klimajobber som kan bidra til bærekraftig produksjon og erstatte jobber som mistes i industrier som må omstilles, særlig fossil energi.

Næringsminister Jan Christian Vestre har vist et smittende engasjement for nye grønne arbeidsplasser. På Broen til framtiden-konferansen i april 2022, sa Vestre at kravet om 100.000 klimajobber som lenge har kommet fra fag- og miljøbevegelsen, ikke var nok. Det er flere lovende initiativer som har blitt satt i gang i 2022. Selv om det handlet mest om eksisterende initiativer, var regjeringens veikart for grønn industri en god start og arbeidet i et grønt industriråd kan bli viktig for en rettferdig omstilling.

Likevel er det store grunnleggende utfordringer med grønn jobbskapning, særlig når det gjelder kompetansemangel. En rapport skrevet for LO og NHO i 2022 viser at det kan mangle over 100.000 arbeidere i områder som er avgjørende for det grønne skiftet. Rapporten slår også fast: «Selv med betydelig satsing på utdanning og etterutdanning, vil utviklingen i petroleumsindustrien sette rammer for hvor mye kompetanse som vil være tilgjengelig for andre bransjer. Fortsatt høye olje- og gasspriser og høy aktivitet på sokkelen vil bremse utviklingen, mens en nedgang vil kunne øke tilgang på kompetent arbeidskraft som kan bidra i utvikling av nye bransjer».

Derfor er det behov for å se det som skrives om olje- og gassnæringen under «Kutt utslipp av klimagasser» i sammenheng med dette kriteriet. Å bremse norsk petroleumsutvinning, er helt nødvendig for det grønne skiftet.

Gruvedrift: Gitt de positive signalene fra statsråden, blir det desto mer skuffende når næringsdepartementet ikke setter foten ned for mindre bærekraftige prosjekter, som de som innebærer fjorddumping (omtalt nærmere i «Bevare og restaurere naturmangfold»), ofte med arbeidsplasser som begrunnelse. Flere vurderinger av sjødeponi, som varslet i regjeringens veikartet for grønn industri, er et sidespor fra arbeidet med bærekraftige arbeidsplasser. Et lyspunkt i budsjettenigheten rundt Statsbudsjettet 2023 er at regjeringen i løpet av 2023 skal stille strengere krav til gruvevirksomhet om tilbakefylling og økt ressursutnyttelse, men her trengs det flere detaljer.

Fornybar energi: Energiltak kan skape grønne arbeidsplasser, men det er viktig at klima og natur vurderes helhetlig i nye prosjekter.

Regjeringen har lansert energikommisjonen som ble varslet i Hurdalsplattformen. Det var en lettelse at mandatet slår fast at verneplanene for vassdrag skal ligge til grunn og at energieffektivisering fremheves.

Energikrisen i Europa har farget mye av debatten om energi i år. Det er viktig at Norge støtter den helt nødvendige energiomstillingen i Europa, men det fryktes at enkelte av forslagene til endringer i fornybardirektivet kan svekke konsesjonssystemet for utbyggingen av fornybar energi. Som en del av fornybardirektivet er det forslag om at det skal opprettes såkalte «go to»-soner hvor det skal være raskere å få tillatelser til å bygge ut fornybar energi.

Det må være helt sentralt i den norske posisjonen at det ikke er aktuelt for Norge å svekke vår miljølovgivning og våre prinsipper om tilstrekkelig kunnskap forut for beslutninger og demokratiske prosesser når nye energianlegg, herunder vindkraftverk, skal planlegges. Et stort problem med arealforvaltningen og konsesjonsprosessene i Norge er at naturkartleggingene som legges til grunn for beslutningene, har altfor lav kvalitet.

Et eksempel hvor bærekraft må sikres i satsingen på nye arbeidsplasser i fornybar energi, er havvind. Frem mot 2040 har Regjeringen lansert et mål om å dele ut konsesjoner til produksjon av 30 gigawatt havvind. To områder er allerede åpnet for havvind: Sørlige Nordsjø II og Utsira Nord. Den neste utdelingen av areal vil skje i 2025. Det totale området som skal utlyses vil tilsvare ca. 1 % av norske havområder.

Til sammenligning har mindre enn 0,5 % av norske havområder et form for vern. Både denne og forrige regjering gjort lite for å øke vernet i havet, selv om vi internasjonalt sammen med over 120 andre land har hatt mål om å verne minst 30 % (som nå ligger til grunn til den nye globale naturavtalen). Økosystemer i havet er allerede hardt pressa og svært mange av sjøfuglartene våre er i sterk tilbakegang. Forurensning, plast- og gruveavfall, overfiske og klimaendringer gjør i dag stor skade. Havvind kan bli et viktig bidrag til energiomstillingen, men gitt den samlede belastningen på havet er det avgjørende at vi går skrittvis fram og tar hensyn til naturverdiene i havet og fuglenes trekkruer før områder loves bort til utbygging. Det er viktig å ikke gjenta feilene fra prosessen rundt landbasert vind. Generelt må naturmangfoldloven gjelder til havs og tilstrekkelig verneområder etableres.

Det er flere tiltak som kunne sikret større tillit til satsingen, inkludert mer til kartlegging av natur, konsekvenser for miljø, naturforvaltning og forskning for å forstå effektene av havvind på hele økosystemet. Konsesjonssystemet må sørge for en næring som stiller krav om lavest mulig natur- og klimaavtrykk gjennom hele livsløpet til havvindparken.

Annen industri: Budsjettenigheten rundt Statsbudsjettet 2023 varslet et forbud mot bruk av fossil brensel i industrien innen 2030.

... gjennom en demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter ved å

Sikre trygge arbeidsforhold, medbestemmelse og velferdsordninger

Overordnet mål: Norge følger de høyeste internasjonale standardene for rettigheter i arbeid og omstillingsprosesser.

Utvalgte vurderingskriterier:

- Norge følger ILOs pilarer for anstendig arbeid
- Det er flere regionale råd for rettferdig omstilling med partssamarbeid
- Barns rettigheter sikres i klimapolitiske prosesser

Vurdering: Grønt ●

Den norske modellen sikrer stort sett gode arbeidsforhold og trygghet gjennom partssamarbeid som gir et godt grunnlag for omstillingen. Regjeringens rettferdige omstillingsråd kan spille en viktig rolle og bli en modell for regionale omstillingsråd, men kan utvides til flere relevante deltakere og et bredere mandat.

Grønne arbeidsplasser må være trygge og arbeidere må ha reell medbestemmelse i arbeidsplasser, og på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Det er ingen garanti at arbeid er anstendig bare fordi arbeidsplassene merkes som «grønn». ILOs definisjon av anstendig arbeid omfatter partssamarbeid, velferdsordninger (sosial beskyttelse, også som en sosial tilpasning til klimaendringene), rettigheter i arbeidsplassen og sysselsetting. Medbestemmelse gjelder også demokratisk deltagelse for ulike grupper, inkludert barn, som har rettigheter til deltagelse gjennom Barnekonvensjonen og norsk lovgivning.

Partssamarbeid kan sikres på ulike nivåer. Oslo kommune og LO etablerte «Oslo-modellen for Rettferdig Omstilling» i 2018, som skal legge til grunn for ambisiøs klimapolitikk i hovedstaden ved blant annet å etablerte et Rettferdig Omstillings-råd som «skal gi kunnskap, inkludert vurderinger av konsekvenser for arbeidstakere av forslag til klimatiltak, og gi råd til byrådet». I Hurdalsplattformen vedtatt etter Stortingsvalget i 2021, vil den nye regjeringen «invitere partene i arbeidslivet og næringer til forpliktende klimasamarbeid for utslippskutt» gjennom «et nasjonalt råd for rettferdig omstilling der arbeidslivets parter har en sentral rolle». Regjeringen har opprettet det rettferdige omstillingsrådet som ble lovet i Hurdalsplattformen. Det var en tapt mulighet ikke å invitere inn flere, inkludert miljøorganisasjoner, til rådet, slik at det kunne ha en større rolle i styring av omstilling på en helhetlig måte. Likevel er det store forventninger for rollen aktørene i omstillingsrådet kan spille. LO-kongressen vedtok flere endringer i LOs politikk som prioriterer klima og miljø og dette bør følges opp i rådets arbeid. Det nasjonale omstillingsrådet kan også være en modell for fylker og kommuner.

Medbestemmelse er også viktig når det gjelder barns rettigheter. 2022s rapport fra Barns klimapanel, med tittelen Når skal dere begynne å lytte?, viste at bare 1 av 4 barn og unge tror verden klarer å løse klima- og miljøproblemene vi står ovenfor, kun 14 prosent synes politikerne gjør nok for å løse klima og miljøproblemer og bare 1 av 6 opplever å ha mulighet til å påvirke politikerne i klima og miljø saker, selv om Norge ser bedre ut enn mange andre land. Likevel viser rapporten at mange barn er svært engasjert og vil bidra.

Som Barns klimapanel sier: «Vi må ta et felles ansvar og se på nye løsninger for å gi barn mulighet til å medvirke i beslutningsprosesser, spesielt dem som omhandler barnas egen fremtid». Det er viktig at Barnas klimapanel, Miljøagentene og andre barneorganisasjoner fortsetter å få plass i klima- og miljødebatten

... gjennom en demokratisk prosess som bevarer nåværende og fremtidige arbeideres rettigheter ved å

Gi utdanning, etterutdanning og opplæring for bærekraft

Overordnet mål: Alle får tilgang til relevant etterutdanning for bærekraft gjennom hele livet, og utdanning og opplæring for bærekraft og omstilling står sentralt i alle ledd i utdanningssystemet slik at folk er forberedt til grønne arbeidsplasser.

Utvalgte vurderingskriterier:

- Bransjeprogram for etter- og videreutdanning opprettholdes og utvides
- Kompetansereform og langtidsplan for livslang læring bidrar til en rettferdig omstilling og sikrer plass til lokalt, regionalt og nasjonalt partssamarbeid i kompetanseutvikling

Vurdering: Gult ●

Det er skuffende at et viktig tiltak for etterutdanning i 2022 og årene før, bransjeavtalene, i praksis ble kuttet i statsbudsjettet. Det er stor mangel på kompetanse i flere bransjer som er avgjørende for omstillingen, særlig siden mye kompetanse blir låst i petroleumsnæringen. Dette temaet krever mer debatt og utvikling i politikk og sivilsamfunnet

De fleste bedriftene spurt i NHOs Kompetansebarometer 2021 sier de vil ha mer behov for kunnskap for å tilpasse seg til og imøtekomme klima- og miljøkrav. 2 av 3 bedrifter sa at de hadde udekkete kompetansebehov, som økte fra 2020, da mangelen allerede var større enn på 13 år. En rapport skrevet for LO og NHO i 2022 viser som nevnt tidligere at «selv med betydelig satsing på utdanning og etterutdanning, vil utviklingen i petroleumsindustrien sette rammer for hvor mye kompetanse som vil være tilgjengelig for andre bransjer» og at «en nedgang vil kunne øke tilgang på kompetent arbeidskraft som kan bidra i utvikling av nye bransjer». Regjeringens oljepolitikk er derfor ut av takt med en tilstrekkelig kompetansestrategi i en rettferdig omstilling.

Under den nasjonale kompetansepolitiske strategien utviklet gjennom partssamarbeid, har fylkeskommunene en stor rolle i utvikling av regionale kompetansestrategier. Her kan regionale kompetanseforumer gi et viktig bidrag til koordinering mellom kompetanseaktører, med deltagelse fra partene i arbeidsliv og forskningsinstitusjoner. Den nasjonale kompetansepolitiske strategien følges opp av Kompetansepolitisk råd, som består av blant annet regjeringen, partene i arbeidslivet, Voksenopplæringsforbundet (VOFO) og Universitets- og høyskolerådet (UHR). Hurdalsplattformen nevner at regjeringen vil «fornye og forsterke trepartssamarbeidet og gi samarbeidet betydelig større samfunnsoppgaver og -ansvar innenfor områder som kompetanseutvikling, bærekraft og økt eksport». I Hurdalsplattformen, vil regjeringen «gjennomføre ei brei kompetansereform for arbeidslivet og leggje fram ein langtidsplan for livslang læring». Dette må ha et stort fokus på rettferdig omstilling.

Dette har også en god forankring i Hurdalsplattformen, som sier «politikken skal bidra til at bærekraftige næringer raskt vokser frem basert på kompetansen til verdensledende fagfolk i industrien».

Gjennom partssamarbeid på ulike nivåer, har bransjeprogrammene tilbudt etterutdanning til fagarbeidere i ulike sektorer. Disse programmene har muliggjort kompetansemoduler innen flere bærekraftstemaer, som solceller og batteriproduksjon. Bransjeprogrammene ble først opprettet som et svar på koronapandemien og det var 10 i 2021 (inkludert i olje-, gass- og leverandørindustrien) som tilbød kurs og videreutdanning til ansatte, permitterte og arbeidsledige i ulike sektorer.

Derfor var det skuffende at Statsbudsjettet 2023 kutter 60 millioner kroner fra Kompetanseprogrammet, der bransjeprogrammene inngår. Det gjør at alle bransjeprogrammer vil løpe ut i 2023 uten noe erstatning, bortsett fra programmet for maritime næringer (som begynte i 2021) og ett til (enten et av de som startet i 2020 eller et nytt program). Det står i Hurdalsplattformen at regjeringen vil «starte opp fleire bransjeprogram og etter- og videreutdanningstilbud som tar i bruk kapasiteten og kompetansen i fagskulane». Fafos evaluering av bransjeprogrammene viser at de har fungert etter intensjonen. I 2021 ble 434 kurs eller andre utdanningstilbud arrangert, med mange holdt flere ganger på grunn av høy etterspørsel. I 2021 ble det gitt tilsagn til 14.500 deltagerplasser med oppstart i 2021 eller 2022. Dette viser behov for oppfølging av løftene i Hurdalsplattformen og hvorfor kuttene er så skuffende.

Temaet krever større interesse fra politikere. I debatten om handlingsplanen for bærekraftsmålene på Stortinget, ble et forslag fra Rødt (med støtte fra SV og MDG) om at «Stortinget ber regjeringen prioritere ressurser for etterutdanning og kompetanseheving til tverrfaglig undervisning, herunder undervisning i og om bærekraftig utvikling og globalt medborgerskap» stemt ned. Kompetansebehovsutvalget, som ser på kompetansebehovet fremover og skal arbeide frem til 2027, jobber nå med en rapport om grønn omstilling som skal lanseres i juni 2023.

Inkludering og hensyn til særlig utsatte grupper og områder

... og inkluderer og tar hensyn til særlig utsatte grupper og områder ved å:

Sikre urfolks og minoriteters rettigheter

Overordnet mål: Ingen diskriminering i og økt mangfold og inkludering gjennom en rettferdig omstilling.

Utvalgte vurderingskriterier:

- Tilbakeføring av inngrep i Fosen og andre samiske områder, og i lys av Fosen-dommen stanser utbygging på Innvordfjellet og Rásttigáisá
- Følge opp FN-komiteers anbefalinger om samiske rettigheter til land og naturressurser
- Sikre inkludering og minoriteters rettigheter, inkludert funksjonshemmedes rettigheter, i oppfølging av handlingsplanen for bærekraftsmålene

Vurdering: Rødt ●

Manglende oppfølging av Fosen-dommen skaper enorm mistillit når det gjelder samiske rettigheter, som ellers trues av lite gjennomtenkt politikk og manglende omstilling. Det må mer til for å sikre minoriteters rettigheter i oppfølging av bærekraftsmålene.

Manglende oppfølging av Fosen-dommen har vært svært skadelig for tilliten til en rettferdig omstilling som sikrer samiske rettigheter. På ettårsdagen etter Fosen-dommen i september 2022, sa sametingspresidenten at statens oppfølging av dommen gir ingen tillit og at avslutning av det pågående menneskerettighetsbruddet på Fosen er en forutsetning for tillit på alle andre områder. Det er flere andre prosjekter som truer samiske rettigheter, særlig 1) vindkraftverket på Øyfjellet i Nordland; 2) kobbergruve med gruvedumping i Repparfjord; 3) kraftlinje fra Skaidi til Lebesby i Finnmark; og 4) Davvi vindkraftverk ved Rásttigáisá i Finnmark.

Norges handlingsplan for bærekraftsmålene ble lagt frem i 2021 og vedtatt av Stortinget i 2022. Selv om dokumentet foreslår flere mulige mål for oppfølging av bærekraftsmålene, inkludert på funksjonshemmedes rettigheter, er det mest en oppsummering av eksisterende initiativer. Det er lite konkret om minoriteters eller samiske rettigheter. På diskriminering vises det bare til den eksisterende handlingsplanen mot diskriminering og rasisme. Oppfølgingen av handlingsplanen, inkludert gjennom Topplederforum for bærekraftsmålene, må gi større oppmerksomhet til dette temaet. Det er likevel bra at regjeringen har kommet med en strategi for styrket innsats for inkludering av personer med nedsatt funksjonsevne i utviklingspolitikken.

... og inkluderer og tar hensyn til særlig utsatte grupper og områder ved å:

Rette spesielle tiltak mot grupper som påvirkes mest av omstillingen

Overordnet mål: Rettferdig omstilling i hele landet som i størst mulig grad minsker regionale forskjeller og sikrer en mest mulig jevn utvikling, særlig mellom byene og distriktene.

Utvalgte vurderingskriterier:

- Sikre regionale tiltak og utvikling av grønne næringer over hele landet i handlingsplanen for bærekraftsmålene
- Kommunale klimabudsjetter og -planer

Vurdering: Rødt ●

Prisøkninger rammer de med lavest inntekt mest. Samtidig får disse liten glede av støtte til omlegging som subsidiering av nye elbiler og helhetlig oppgradering av bolig. Flere tiltak som er ment for å unngå negativ påvirkning på visse grupper, bidrar til mindre effektiv miljøpolitikk uten å være tilstrekkelig rettet mot de med størst behov for hjelp.

Omstillinger blir vanskeligere i noen områder enn andre. En 2020-rapport fra SSB viser at effekten av en kraftig innstramming i oljepolitikken kun tilsvarer om lag ett års BNP-vekst i løpet av de neste 30 årene, og vil ellers ha beskjedne konsekvenser - på grunn av blant annet styrket konkuranseevne i resten av økonomien. Men netto økninger i nye grønne arbeidsplasser på nasjonalt nivå, eller makroøkonomiske analyser som viser at norsk økonomi generelt sett ikke vil påvirkes altfor mye av en styrt nedtrapping av petroleumsindustrien, betyr likevel ikke at det grønne skiftet kan ha store lokale og regionale konsekvenser. Disse må tas hensyn til i en rettferdig omstilling. Arbeidsplasser i oljeindustrien har vist seg å være sårbare. Etter oljeprisfallet i 2014, ble bruttoledigheten mer enn doblet i Rogaland, og økte stort i resten av Vestlandet, særlig i maritim og offshore leverandørindustri. Dette hadde store ringvirkninger for hele landet. Mange som mistet en jobb i oljenæringen, fant heldigvis nye jobber andre steder. Men den kommende omstillingen kan ha enda større regionale konsekvenser hvis planlegging ikke er rettferdig i henhold til disse geografiske forskjellene, i tillegg til at annen miljøpolitikk kan slå urettferdig ut geografisk og på ulike grupper.

Kommuner og fylkeskommuner har et stort ansvar og store muligheter i en rettferdig omstilling. Likevel har den norske klimadebatten blitt polarisert når det gjelder spørsmål om distriktpolitikk. Politikk og tiltak må i større grad sikre oppslutning i både byer og på landet. Et eksempel som kan gi inspirasjon er at EU har etablert en «mekanisme» for rettferdig omstilling (*Just Transition Mechanism, JTM*) som skal mobilisere €55 milliarder i perioden 2021-2027 i regionene som påvirkes mest av omstillingen til en karbonnøytral økonomi for å «minske de samfunnsøkonomiske virkningene av omstillingen».

Flere tiltak i forslaget til Statsbudsjettet 2023 har blitt laget for å skjerme distriktene for negative konsekvenser. Det er en god intensjon, men kan bidra til økt polarisering, særlig hvis effektene av slike tiltak er uklare. Dette gjelder reduserte drivstoffavgifter omtalt ovenfor. Det er spesielt skuffende at Klimasats-ordningen først ikke ble forlenget i forslaget til årets statsbudsjettet og måtte deretter reddes i budsjettenighetene mellom regjeringen og SV. Ordningen har vært viktig for nettopp å støtte lokale prioriteringer og behov gjennom klimatiltak i kommunene. Regjeringens begrunnelse var at de kommer til å komme med mer målrettede tiltak, men igjen er det få detaljer. Flere midler til kommuner, som selv kan definere sine prioriteringer, ville vært mer i tråd med intensjonen om en klimapolitikk som tar hensyn til ulike regioner og lokalsamfunn. Ordninger som KAF vil også bidra til utjevning av regionale forskjeller, særlig hvis det blir geografisk differensiering, noe som igjen krever en ordentlig utredning.

Prisøkninger i energi og andre varer rammer de med lavest inntekt mest. Samtidig får disse liten glede av støtte til omlegging som subsidiering av nye elbiler og helhetlig oppgradering av bolig. Strømstøtten er generøs, men belønner de som bruker energi mest. Den støtter ikke den nødvendige rettferdige omstillingen og kunne vært gjort på andre måter som fremmer energieffektivisering og utjevning av forskjeller.